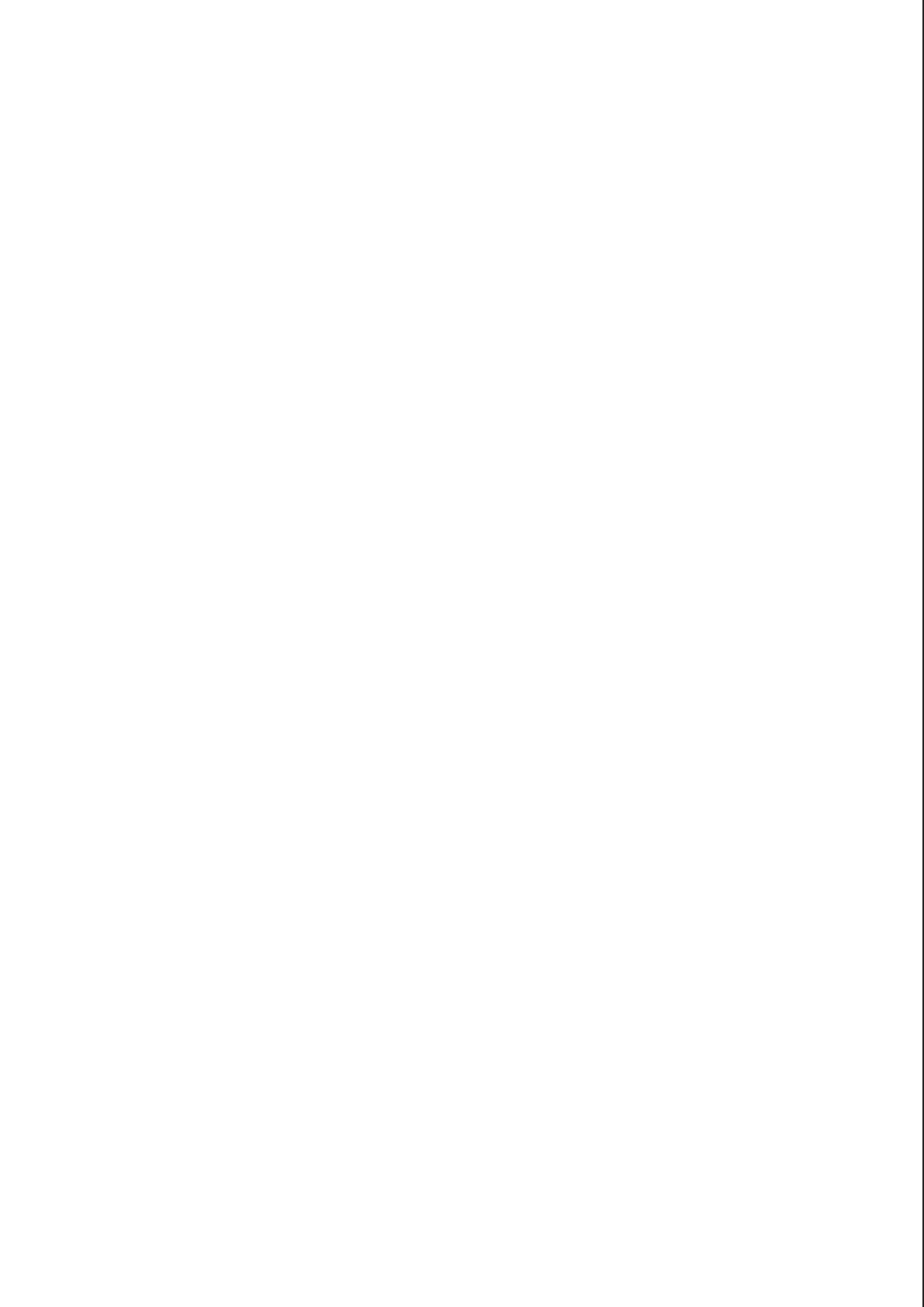


ЗАБУТІ Й ВИВЕЗЕНІ:

**ДЕПОРТАЦІЯ
ТА НЕЗАКОННЕ
ПЕРЕМІЩЕННЯ ЛЮДЕЙ
З СОЦІАЛЬНИХ МІСЦЬ
НЕСВОБОДИ
З ОКУПОВАНИХ
ТЕРИТОРІЙ УКРАЇНИ**





ЗАБУТІ Й ВИВЕЗЕНІ:

**ДЕПОРТАЦІЯ ТА НЕЗАКОННЕ
ПЕРЕМІЩЕННЯ ЛЮДЕЙ
З СОЦІАЛЬНИХ МІСЦЬ НЕСВОБОДИ
З ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЙ УКРАЇНИ**

Київ 2026

Забуті й вивезені: Депортація та незаконне переміщення людей з соціальних місць несвободи з окупованих територій України / В. Черкез, В. Єгоров, ГО “Україна без тортур”/Київ.2026.- 38 с.

Цей аналітичний звіт підготовлений громадською організацією “Україна без тортур” та базується на задокументованих внесків нашою організацією протягом 2022-2025 років, інформації зібраної з відкритих джерел, на аналізі відповідей від органів державної влади, щодо депортації або незаконного переміщення осіб з соціальних місць несвободи на тимчасово окупованих територіях України. Аналітичний звіт стане у нагоді органам державної влади України, міжнародним урядовим та неурядовим організаціям, а також неурядовим українським громадським організаціям та іншим.

Автори: Вероніка Черкез, експертка ГО “Україна без тортур”, Владислав Єгоров, експерт ГО “Україна без тортур”.

Видання підготовлено в рамках проєкту DIGNITY (Данія) “Seeking Justice for Survivors” (“У пошуках справедливості для постраждалих”).



**MINISTRY OF FOREIGN AFFAIRS
OF DENMARK**

© Вероніка Черкез, 2026

© Владислав Єгоров, 2026

© ГО “Україна без тортур”, 2026

ЗМІСТ

Вступ.....	7
Методологія.....	8
1. Міжнародні злочини. Депортація та незаконне переміщення.....	9
2. Депортація та незаконне переміщення осіб з соціальних місць несвободи.....	13
3. Як Україна намагається повернути осіб з соціальних місць не- свободи.....	31
Висновки.....	36
Рекомендації.....	37

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ

РФ	Російська Федерація
КК України	Кримінальний кодекс України
КУ	Комунальна установа
МГП	Міжнародне гуманітарне право
КЗ ХОР	Комунальний заклад Херсонської обласної ради
ЗМІ	Засоби масової інформації
МКС	Міжнародний Кримінальний Суд
ОВА	Обласна військова адміністрація
АР Крим	Автономна республіка Крим
МКЧХ	Міжнародний комітет Червоного Хреста
ЄСПЛ	Європейський суд з прав людини

ВСТУП

РФ починаючи з 2014 року вчиняє ймовірні міжнародні злочини на території Автономної республіки Крим, Донецької та Луганської областей, а після 24 лютого 2022 року на всій території України. Усі ці злочини не повинні бути забутими, а винні мають понести покарання. РФ використовує міжнародні злочини, як елемент ведення збройного конфлікту в Україні. Міжнародна спільнота зрозуміла це лише після 24 лютого 2022 року. На жаль, РФ не понесла відповідальності за минулі ймовірні міжнародні злочини, які вчиняла на території інших країн, що призводить до повторення цих дій з боку РФ на території України.

Вбивства цивільних, цілеспрямовані атаки на цивільні об'єкти, катування, сексуальне насильство, страти військовополонених, депортація цивільного населення вглиб території РФ та інші злочини, які ймовірно вчиняються збройними силами РФ, як на території України, так і щодо українських громадян на території РФ.

РФ офіційно заперечує, що вчиняє такі злочини.¹ Однак ймовірно крім деяких, які російські журналісти розповідають у своїх ЗМІ, а саме депортацію та незаконне переміщення цивільного населення у тому числі осіб з соціальних місць несвободи на тимчасово окупованих територіях України. Всі ці дії вони називають “евакуацією”, чим підмінюють поняття та демонструють на своїх ЗМІ.²

РФ депортує та незаконно переміщує з тимчасово окупованих територій України цивільне населення, зокрема: дітей, літніх людей, недієздатних осіб, людей з інвалідністю, ув'язнених, та засуджених, грубо порушуючи цим норми МГП. У цьому звіті розглядається ситуація з депортацією та незаконного переміщення осіб, які перебували у соціальних місцях несвободи на тимчасово окупованих територіях України, оскільки ця категорія населення є вкрай вразливою. На додачу, особи, які могли зазнати депортації або незаконного переміщення з соціальних місць несвободи з тимчасово окупованих територіях України з боку збройних сил РФ потребують значної уваги з боку України, міжнародних партнерів задля їхнього повернення до України.

¹ Як росія заперечує свої злочини проти українців. ТОП-3 сценарії дезінформації. Мінкульт - <https://www.youtube.com/watch?v=Gd5yNEtaFUg>

² Не депортація, а евакуація та відпочинок: як РФ пояснює викрадення українських дітей - <https://surl.li/ivramw>

МЕТОДОЛОГІЯ

Для здійснення аналізу про депортацію та незаконне переміщення осіб з соціальних місць несвободи на тимчасово окупованих територіях України, у дослідженні проаналізовано наступну інформацію: відкриті джерела, в яких міститься інформація щодо депортації або незаконного переміщення осіб з соціальних місць несвободи на тимчасово окупованих територіях України, а також відповіді на інформаційні запити від органів державної влади України.

Так, зокрема інформаційні запити були подані до Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства соціальної політики, сім'ї та єдності України (змінена назва з 21 липня 2025 року) які скерували відповідні запити на ОВА, Міністерства закордонних справ України, Міністерства юстиції України, Національного інформаційного бюро, Координаційного штабу з питань поводження з військовополоненими, Уповноваженому з питань осіб зниклих безвісти, а також були проаналізовані попередні відповіді на запити направлені до ОВА, правоохоронних органів України у Донецькій, Луганській, Запорізькій, Херсонській областях. Загалом нами було проаналізовано 37 відповідей.

Щодо відкритих джерел використані у звіті: повідомлення з ЗМІ, попередні аналітичні звіти неурядових громадських організацій, які стосувались тематики депортації або незаконного переміщення осіб з тимчасово окупованих територій України, заяви представників української влади та інші джерела, які дотичні до теми дослідження.

Метою дослідження є проаналізувати інформацію, щодо депортації та незаконного переміщення осіб з соціальних місць несвободи з тимчасово окупованих територій України, та напрацювання рекомендацій, які сприятимуть повернення осіб в Україну.

У дослідженні ми зосередимось на наступній категорії соціальних місць несвободи: психоневрологічні інтернати; геріатричні пансіонати; будинки для осіб з інвалідністю та людей похилого віку; дитячі будинки-інтернати.

Завданням дослідження є розкриття поняття міжнародні злочини та надати визначення злочинам депортація та незаконне переміщення; узагальнити інформацію з відкритих джерел, щодо депортації та незаконного переміщення осіб з соціальних місць несвободи з тимчасово окупованих територій України; зібрати інформацію на основі відкритих джерел, яким чином РФ створює перепони для повернення депортованих або незаконно переміщених осіб з соціальних місць несвободи до України; зібрати та представити відповіді органів державної влади України на інформаційні запити щодо заходів, які вони вживають для документування фактів депортації та незаконного переміщення та організації повернення осіб; надати рекомендації на основі висновків дослідження українській владі, неурядовим громадським організаціям, щодо дій, для повернення осіб в Україну.

1. ДЕПОРТАЦІЯ ТА НЕЗАКОННЕ ПЕРЕМІЩЕННЯ ЯК МІЖНАРОДНИЙ ЗЛОЧИН

В контексті дослідження ми не неодноразово будемо зазначати, що РФ ймовірно здійснює депортацію або незаконне переміщення осіб, з соціальних місць несвободи з тимчасово окупованих територіях України. Усі ці випадки є видами міжнародних злочинів, які не мають термінів давності для притягнення винних до відповідальності.

Міжнародні злочини – це суспільно небезпечні умисні посягання на життєво важливі інтереси міжнародного співтовариства, основи існування держав і народів – міжнародний мир і міжнародну безпеку.³

До міжнародних злочинів відносять наступні види: **геноцид, злочин проти людяності, воєнні злочини, злочин агресії**.

▶ **Геноцид** – вчення дій, що спрямовані на знищення повністю або частково, національну, етнічну, расову або релігійну групу як таку. До діянь, що відносять до геноциду належать наступні види: вбивство членів такої групи; заподіяння серйозних тілесних ушкоджень або психічного розладу членам такої групи; умисне створення для такої групи умов життя, розрахованих призвести до її повного або часткового фізичного знищення; впровадження заходів, спрямованих на запобігання дітонародження в такій групі; примусове переміщення дітей такої групи до іншої групи (стаття 6 Римського статуту).

▶ **Злочини проти людяності** – вчиняються в умовах **широкомасштабного або систематичного нападу**, спрямованого проти будь-якого цивільного населення, з усвідомленням такого нападу. До діянь, що відносять до злочинів проти людяності належать наступні види: вбивство; винищення; оборнення в рабство; депортація або насильницьке переміщення населення та інші види передбачені статтею 7 Римського статуту.

▶ **Воєнні злочини** – грубі порушення норм міжнародного гуманітарного права, законів і звичаїв війни, які закріплені в Женевських конвенціях від 12 серпня 1949 року. До воєнних злочинів належать переміщення, прямо чи опосередковано, окупаційною державою частини її власного цивільного населення на окуповану нею територію чи депортація або переміщення всього або частини населення окупованої території у межах чи за межі цієї території та інші порушення передбаченою статтею 8 Римського статуту.

▶ **Злочин агресії** – планування, підготовка, ініціювання або вчинення особою, яка спроможна фактично здійснювати контроль за політичними чи військовими діями держави або керувати ними, акту агресії, який за своїм характером, тяжкістю та масштабами є грубим порушенням Статуту Організації Об'єднаних Націй (стаття 8 bis Римського статуту).⁴

³ Енциклопедія сучасної України. <https://esu.com.ua/article-65159>

⁴ Римський статут Міжнародного Кримінального Суду - https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text

З початком повномасштабного вторгнення збройних сил РФ в Україну, 39 країн звернулись до МКС щодо початку розслідування ситуації в Україні. 2 березня 2022 року прокурор МКС Карім Хан оголосив про те, що він розпочинає розслідування, щодо повномасштабного вторгнення збройних сил РФ в Україну. Зокрема під юрисдикцію суду підпадають наступні міжнародні злочини: геноцид, злочини проти людяності, воєнні злочини.⁵

Протягом 2023- 2024 року МКС видав **6 ордерів на арешт**, зокрема два з яких – це **ордери за незаконну депортацію дітей на територію РФ**, щодо Володимира Путіна – президента РФ та Марії Львової-Белової – уповноваженої з прав дитини РФ. Усі інші ордери на арешт пов'язані з обстрілами енергетичної інфраструктури України.⁶

Україна ратифікувала Римський статут 21 серпня 2024 року, до цієї дати правоохоронні органи України не могли застосовувати при кваліфікації Римський статут та елементи злочинів, як джерело права. У зв'язку з ратифікацією Римського статуту були внесені зміни до КК України, зокрема з'явилась ст. 442-1 “Злочини проти людяності”. Лише після набуття чинності ст.442-1 правоохоронні органи можуть застосовувати дану статтю при виявленні фактів, які можуть свідчити про злочин проти людяності.

Проте варто зауважити, що дії, які були вчинені до набуття чинності ст. 442-1 КК України не можуть бути перекваліфіковані та особа не може бути притягнута до відповідальності, якщо на момент здійснення злочину не було відповідної норми в національному законодавстві (ст.58 Конституції України).⁷ Однак, необхідно зауважити що в науковому середовищі існує інша думка, зокрема згідно з пунктом 2 ст. 7 Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод зазначається проте, що ця стаття не є перешкодою для судового розгляду, а також для покарання будь-якої особи за будь-яку дію чи бездіяльність, яка на час її вчинення становила кримінальне правопорушення відповідно до загальних принципів права, визнаних цивілізованими націями. Злочини проти людяності та злочини геноциду є одним з таких злочинів, які є визнаними у всьому Світі. Зокрема ще у 2008 році Україна ратифікувала Європейську конвенцію про незастосування строків давності до злочинів проти людяності та воєнних злочинів.⁸ Такої ж думки про те що ймовірно можна застосовувати для перекваліфікації дій які були вчинені раніше і Юрій Бєлоусов керівник Департаменту протидії злочинам, вчинених в умовах збройного конфлікту Офісу Генерального прокурора (2022-2025 рр.).⁹ Але все ж таки, на сьогодні немає єдиного консенсусу щодо ретроспективи, та застосування ст. 442-1 КК України до дій, які були вчинені раніше, тому ми застосуємо норму, яка передбачена ст. 58 Конституції України.

⁵ Прокурор МКС заявив про початок збору доказів у розслідуванні ситуації в Україні - <https://www.radiosvoboda.org/a/news-mks-ukraina-rosia/31733025.html>

⁶ Україна хоче збільшити кількість ордерів на арешт від МКС за депортацію дітей Росією -https://lb.ua/society/2024/07/09/623305_ukraina_hoche_zbilshiti_kilkist.html

⁷ Конституція України-<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

⁸ Європейська конвенція з прав людини та основоположних свобод-https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

⁹ Переслідування за злочини проти людяності: виклики, підходи, міжнародний досвід | JustTalk, початок 12:46 - 25:54 - <https://www.youtube.com/watch?v=m6OZaue1gaY>

Органи, що уповноважені здійснювати розслідування щодо воєнних злочинів (ст. 438 “Воєнні злочини” КК України, зміни з 9 листопада 2024 року) – органи досудового розслідування (Служба безпеки України, Національна поліція України, Державне бюро розслідувань) та органи прокуратури.¹⁰

Депортація та незаконне переміщення цивільного населення може розглядатись **в контексті воєнних злочинів або злочинів проти людяності**. Проте для доведення умислу злочину проти людяності необхідно аби такі злочини вчинялись в умовах **широкомасштабного або систематичного нападу**, спрямованого проти будь – якого цивільного населення.

Депортація та незаконне переміщення, є порушення норм МГП та можуть бути взаємопов’язані. Їх відносять із поведженням з населенням, яке перебуває на окупованих територіях або територіях, які контролюються стороною збройного конфлікту в іншій державі.

При цьому важливим критерієм розмежування між ними є такий:

▶ **Депортація** – насильницьке переміщення цивільних осіб чи інших захищених осіб за МГП з території їхнього проживання на територію держави, що окупує, чи іншої держави.

▶ **Незаконне переміщення** – насильницьке переміщення цивільних осіб чи інших захищених осіб за МГП з території їхнього проживання на іншу територію у межах держави їхнього громадянства.

У зв’язку з загостренням бойових дій, або загрози життю цивільного населення, держава, яка окупувала територію може здійснити евакуацію. Проте щоб її дії не порушували МГП, вони мають відповідати таким критеріям:

- евакуація може проводитись до іншої зони у межах окупованих територій;
- держава, яка відповідає за цивільне населення (держава їхнього громадянства чи постійного проживання), має бути поінформована про проведення такої евакуації;
- переміщення не може здійснюватись до тих зон, які є також небезпечними через активні бойові дії в умовах збройного конфлікту;
- держава, яка окупує, здійснюючи евакуацію, повинна забезпечити належне житло для прийому захищених осіб;
- держава, яка окупує, має забезпечити належні умови для проведення такої евакуації: транспорт повинен відповідати задовільним умовам гігієни, бути сприятливим для здоров’я, безпеки та харчування осіб, а також забезпечити умови, щоби члени сім’ї не були відокремлені один від одного.¹¹

¹⁰ Рік розслідування воєнних злочинів. Інтерв’ю з Юрієм Белоусовим, начальником департаменту ОГП | JustTalk-<https://justtalk.com.ua/post/rik-rozsliduvannya-voennih-zlochiv-intervyu-z-yuriem-belousovim-nachalnikom-departamentu-vijni-ogp-tekstova-versiya>

¹¹ Воєнні злочини. Депортація і незаконне переміщення населення. https://ptcu.gp.gov.ua/files/center/IDMGP_1-01.pdf

Депортація та незаконне переміщення в розрізі міжнародних інституцій, щодо міжнародних злочинів РФ проти України

9 липня 2025 року ЄСПЛ по справі Україна та Нідерланди проти РФ за заявами № 8019/16, 43800/14, 28525/20 та № 11055/22 виніс рішення, зокрема в якому визнав РФ винною в численних порушеннях прав людини, зокрема і вивезення українських дітей та дорослих цивільних громадян вглиб окупованих територій або на територію РФ тощо. Це рішення є важливим елементом для майбутніх індивідуальних процесів, а також і в інших судових та позасудових органів. Крім того ЄСПЛ зобов'язав РФ звільнити і повернути усіх позбавлених волі на окупованих територіях, а також – що РФ має погодитися на створення незалежного міжнародного механізму для ідентифікації дітей, яких вивезли до РФ і на окуповані території, для їхнього об'єднання з родинами чи законними опікунами.¹²

17 вересня 2025 року Реєстр збитків для України, який був створений відповідно до Резолюцію Генеральної Асамблеї ООН A/RES/ES-11/5 *“Сприяння здійсненню правового захисту і забезпечення відшкодування шкоди у зв'язку з агресією проти України”*, а також діє під егідою Ради Європи відповідно до Резолюція СМ/Res(2023)3 оприлюднив про запуск категорій заяв А2.8, А.2.9. Категорія А2.8 Насильницьке переміщення або депортація дітей призначена для заяв, пов'язаних з насильницьким переміщенням дітей в межах міжнародно визнаної території України, в тому числі на тимчасово-окуповані території або депортації за її межі України, зокрема до Російської Федерації чи третіх держав, 24 лютого 2022 року або пізніше. Категорія А2.9 Насильницьке переміщення або депортація дорослих призначена для заяв осіб, які також були переміщені насильницьким шляхом всередині України або депортовані за межі України внаслідок міжнародно-протиправних дій Російської Федерації.¹³

Враховуючи усе вищесказане, варто підкреслити, що по-перше депортація та незаконне переміщення є грубим порушенням міжнародного права, а отже строків давності відсутні для притягнення винних до відповідальності. По-друге, міжнародні органи визнають, що дії які вчиняють російські військові в Україні є міжнародними злочинами. По-третє, особи, які зазнали депортації або незаконного переміщення в індивідуальних заявах можуть звертатись до міжнародних органів, у тому числі до Реєстру збитків для України для отримання в подальшому справедливої компенсації.

¹² ЄСПЛ визнав Росію винною у великій справі за скаргами України і Нідерландів - <https://www.eurointegration.com.ua/news/2025/07/9/7215523/>

¹³ Вебсайт Реєстру збитків для України - <https://rd4u.coe.int/uk/-/%D0%A0%D0%B5%D1%94%D1%81%D1%82%D1%80-%D0%B7%D0%B1%D0%B8%D1%82%D0%BA%D1%96%D0%B2-%D0%B4%D0%BB%D1%8F-%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8-%D0%BE%D0%B3%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D1%88%D1%83%D1%94-%D0%BF%D1%80%D0%BE-%D0%B7%D0%B0%D0%BF%D1%83%D1%81%D0%BA-%D0%BA-1>

2. ДЕПОРТАЦІЯ ТА НЕЗАКОННЕ ПЕРЕМІЩЕННЯ ОСІБ ІЗ СОЦІАЛЬНИХ МІСЦЬ НЕСВОБОДИ

24 лютого 2022 року РФ розпочала повномасштабне вторгнення на територію України, таким чином вона продовжила свої плани, які розпочала ще у 2014 році.

За даними Офісу Генерального прокурора України станом на 26 листопада 2025 року в Україні зареєстровано 201 695 кримінальних проваджень. Зокрема за ст. 438 КК України зареєстровано 196 282 кримінальних проваджень; 115 кримінальних проваджень за ст. 437 КК України; 91 кримінальних проваджень за ст. 436 КК України; 5 кримінальних проваджень за ст. 442 -1 КК; 5202 кримінальних проваджень за іншими статтями КК України.¹⁴

Варто зазначити, що ст. 438 КК України не передбачає виокремлення окремих воєнних злочинів, отже виділити загальну кількість зареєстрованих кримінальних проваджень, щодо депортації або незаконного переміщення є неможливим.

Звісно ми усвідомлюємо, що реальна кількість воєнних злочинів є набагато більшою, зокрема потерпілі можуть не повідомляти правоохоронні органи про ймовірні воєнні злочини через різні причини.

На тимчасово окупованих територіях України опинились 2217 людей (за підрахунками, які отримали від ОВА), які перебували у соціальних місцях несвободи, подальша доля яких є невідомою. Ця інформація є приблизною та спирається на зібрані нами дані та потребує уточнення.

Соціальні місця несвободи - це такі місця, куди людина потрапляє за рішенням державного органу і які вона не може залишити за власним бажанням. В загальному це більшість установ, що підпорядковуються Міністерству охорони здоров'я України, Міністерство соціальної політики, сім'ї та єдності України (з 21 липня 2025 року) та Міністерству освіти і науки України.¹⁵

Так за інформацією, яку отримали від Донецької, Луганської, Запорізької та Херсонської ОВА у соціальних місць несвободи перебувала наступна кількість людей:

Луганська область:

- ▶ Теплівський обласний психоневрологічний інтернат — 109 людей;
- ▶ Дмитрівський обласний психоневрологічний інтернат — 276 людей;
- ▶ Новоастрханський обласний психоневрологічний інтернат — 73 людини;
- ▶ Старобільський психоневрологічний інтернат — 167 людей;
- ▶ Троїцький обласний будинок інтернат для людей похилого віку — 31 людина;
- ▶ Білокуракинський обласний будинок інтернат для громадян похилого віку та людей з інвалідністю — 45 людей;
- ▶ Кременський обласний будинок інтернат для громадян похилого віку та людей з інвалідністю — 71 людина;
- ▶ Сватівський обласний будинок інтернат для громадян похилого віку та людей з інвалідністю — 67 людей.¹⁶

¹⁴ Вебсайт Офісу Генерального прокурора - <https://gp.gov.ua/>

¹⁵ Вебсайт Монітор.інфо-<https://monitor-info.com.ua/about-us/what-is-the-place-of-non-freedom-i-11>

¹⁶ Відповідь від Луганської ОВА на інформаційний запит від ГО “Україна без тортур” від 31.12.2024 року

Донецька область

- ▶ КУ “Маріупольський будинок інтернат для громадян похилого віку та людей з інвалідністю №1” — 71 людина;
- ▶ КУ “Маріупольський будинок інтернат для громадян похилого віку та людей з інвалідністю №2” — 88 людина.

Донецька ОВА повідомила, про наступне – “В умовах проведення активних бойових дій адміністрацією КУ “Маріупольський будинок-інтернат для громадян похилого віку та осіб з інвалідністю №2” 24 березня – 26 березня 2022 року було вивезено 88 мешканців до с. Юріївка Маріупольського району для подальшої евакуації в більш безпечні регіони країни. Однак, окупаційною владою, на жаль, здійснено переміщення до м. Донецьк. Доля 71 мешканця КУ “Маріупольський будинок-інтернат для громадян похилого віку та осіб з інвалідністю №1” на сьогодні невідома. Місцеперебування керівництва та працівників закладу не відомо, зв'язок з ними наразі відсутній. Інформація про стан функціонування закладу також відсутня”.

За отриманою інформацією від Служби безпеки України у Донецькій та Луганській областях станом на 17 листопада 2024 року зареєстроване 1 кримінальне провадження щодо примусової депортації підопічних з соціальних місць несвободи в Донецькій області за ст. 438 КК України.¹⁷

Запорізька область

- ▶ КУ “Бердянський геріатричний пансіонат” Запорізької обласної ради (станом на 01 травня 2022 року) — 244 людини;
- ▶ КУ “Михайлівський психоневрологічний інтернат” Запорізької обласної ради (станом на 01 серпня 2022 року) — 259 людей;
- ▶ КУ “Преславський психоневрологічний інтернат” Запорізької обласної ради (станом на 01 вересня 2022 року) — 319 людей;
- ▶ КУ “Орлівський психоневрологічний інтернат” Запорізької обласної ради (станом на 01 вересня 2022 року) — 191 людина.¹⁸

За інформацією начальниці відділу департаменту соціального захисту населення Запорізької ОВА Ірини Таран, щодо подальшої діяльності Преславського психоневрологічного інтернату та “Орлівський психоневрологічний інтернат” невідома. *“Керівники Преславського та Орлівського інтернатів з 1 вересня 2022 року перейшли на бік агресора. З того часу ніякого зв'язку у нас з ними немає. Офіційну інформацію звідти ми більше не отримуємо. Є припущення, що ці заклади продовжують працювати, і підопічні залишилися там”, – каже Ірина Таран.*¹⁹

“У Бердянському геріатричному пансіонаті діючий керівник установи категорично відмовився йти на співпрацю з окупаційною владою і вони його відсторонили від управління пансіонатом. Колаборанти на його місце призначили свою людину. Ми не знаємо, що з більшістю наших підопічних. Оскільки цей пансіонат не був закритого типу, підопічні, які там перебували, могли вільно виходити за територію.

¹⁷ Відповідь від Донецької ОВА на інформаційний запит від ГО “Україна без тортур” від 31.12.2024 року

¹⁸ Депортація місць несвободи з окупованих територій України: аналітична записка. Центр прав людини ZMINA - <https://zmina.ua/publication/deportacziya-misz-nesvobody-z-okupovanyh-terytorij-ukrayiny-analitychna-zapyska/>

¹⁹ «Схиляли до співпраці та «депортували». Доля запорізьких психоневрологічних інтернатів в окупації. Радіо Свобода - <https://www.radiosvoboda.org/a/novyny-pryzovya-dolya-internativ-okupatsiya-zaporizka-oblast/32576407.html>

Через ці причини деяким пацієнтам вдалося самотійно виїхати, про що нам повідомляли відповідні служби. Хтось з них поїхав на захід України, хтось – за кордон”, – зазначила Таран.²⁰

Херсонська область

Дев'ять інтернатних закладів знаходяться на тимчасово окупованій території України. Окупаційною владою змінено керівництво та працівників будинків-інтернатів, що знаходяться на тимчасово окупованій території, та здійснено незаконне переміщення вихованців/підопічних закладів під виглядом реабілітації та відпочинку до АР Крим та РФ. Інформація щодо підопічних будинків-інтернатів та місця їх перебування відсутня.

У дитячому будинку-інтернаті згідно зі звітами про чисельність підопічних/вихованців та відповідно до Положення про КЗ ХОР “Олешківський дитячий будинок-інтернат”, затвердженого рішенням сесії Херсонської обласної ради від 05 лютого 2021 року № 89, станом на 24 лютого 2022 року перебував 101 вихованець/підопічний. Також у підпорядкуванні служби у справах дітей Херсонської обласної державної адміністрації знаходиться на балансі КЗ ХОР “Центр соціально-психологічної реабілітації дітей Радість”, який розташований на тимчасово окупованій території Херсонської області (м. Каховка), в якому перебувало 49 вихованців та КЗ ХОР “Центр соціально-психологічної реабілітації дітей”, який розташований у зоні ведення бойових дій та в якому перебувало 47 вихованців, ще 9 дітей влаштовано до вказаного закладу під час воєнного стану, оголошеного в Україні, – повідомила Херсонська ОВА.²¹

Етапи незаконного переміщення, депортації підопічних з соціальних місць несвободи збройними силами РФ

Російські військові починаючи з перших тижнів повномасштабного вторгнення РФ проти України розпочали здійснювати депортацію або незаконне переміщення з соціальних місць несвободи. Крім того приміщення, які використовувались для проживання людей почали використовуватись російськими військовими для їхньої подальшої дислокації та використання цих будівель з військовою метою.

За повідомленням начальника Луганської ОВА Сергія Гайдая від 11 березня 2022 року збройні сили РФ з танка обстріляли будинок для людей похилого віку у Кременній. В результаті дій окупантів загинули 56 пацієнтів пансіонату. Ще 15 людей, що вижили, окупанти викрали та вивезли на окуповану територію у Сватове до “Обласного геріатричного інтернату”.²² Журналісти “Лівого берега” 2 червня 2025 року опублікували матеріал розслідування “Місія — знайти пацієнтів Сватівської психіатричної лікарні. Як росіяни викрали близько 300 українців на окупованій Луганщині”. Зокрема їм вдалось з'ясувати подальшу долю людей, які залишились в лікарні, пізніше їх перемістили до Луганська, Бірюкова, Алчевська.²³

²⁰ «Схиляли до співпраці та «депортували». Доля запорізьких психоневрологічних інтернатів в окупації. Радіо Свобода - <https://www.radiosvoboda.org/a/novyny-pryazovya-dolya-internativ-okupatsiya-zaporizka-oblast/32576407.html>

²¹ Відповідь від Херсонської ОВА на інформаційний запит від ГО “Україна без тортур” від 31.12.2024 року

²² Російські фашисти впритул розстріляли з танка будинок для літніх людей - <https://glavcom.ua/country/criminal/rosiyski-fashisti-vpritul-rozstrilyali-z-tank-a-budinok-dlya-litnih-lyudey--831400.html>

²³ Місія — знайти пацієнтів Сватівської психіатричної лікарні. Як росіяни викрали близько 300 українців на окупованій Луганщині. Лівий берег - https://lb.ua/society/2025/06/02/679629_misiya_znayti_patsientiv_svativskoi.html?fbclid=IwQ0xDSwKrXyNleHRuA2FlbQIXMQABHsWy5d8hZQKO9Ph3cd8t9dTdW5xor_6kpXtwCJIoxIaImA3SYvN_z6R9ZWY5_aem_uf2Wb3tycJjWLoLquBDymA#mbglm6eahg3gvbeuz3n



Фото: “Кремінський обласний будинок інтернат для громадян похилого віку та людей з інвалідністю” 15 серпня 2023 року.

Джерело: [Трибун](#)

За повідомленням Генерального штабу Збройних Сил України від 15 липня 2023 року, в населеному пункті Показне Запорізької області, з будівлі “Михайлівського психоневрологічного інтернату”, вивезено близько 200 пацієнтів у невідомому напрямку, а обслуговуючий персонал звільнено. Надалі, на території та в приміщеннях заплановано розміщення військового шпиталю для лікування поранених російських військовослужбовців.²⁴

Іран Таран, розповіла:

“Про Михайлівський психоневрологічний інтернат я можу сказати, що виконувача обов’язків директора цього закладу окупанти викрадали. Десь три дні його утримували. Він не погодився на співпрацю і його «депортували» на підконтрольну владі України територію. Зараз він перебуває у нас в департаменті, він продовжує працювати разом з 14 працівниками цього закладу, які відмовились йти на співпрацю з ворогом та мали змогу виїхати з тимчасової окупації до Запоріжжя”, (інформація станом на 3 вересня 2023 року).²⁵

Схожа ситуація з “Михайлівським психоневрологічним інтернатом” спіткала і “Каїрський психоневрологічний інтернат”, що на Херсонщині, за даними ЗМІ в якому перебувало до 24 лютого 2022 року 330 хронічно хворий людей з інвалідністю.²⁶

²⁴ Повідомлення від Генерального штабу Збройних сил України, станом на 15 липня 2023 року. Фейсбук-сторінка - <https://www.facebook.com/GeneralStaff.ua/posts/pfbid0R8iM2mR3dvpdoDoYj12BMyvuBEnAAzuRj8HC38bPz9uZEtWtn4333fgD2vY3gDeG>

²⁵ «Схиляли до співпраці та «депортували». Доля запорізьких психоневрологічних інтернатів в окупації. Радіо Свобода - <https://www.radiosvoboda.org/a/novyny-pryazovya-dolya-internativ-okupatsiya-zaporizka-oblast/32576407.html>

²⁶ Примусово вивезені до Росії: що сталося з підопічними Каїрського психоневрологічного інтернату. Нижні Сірози.City - <https://nsirogozy.city/articles/336056/primusovo-vivezeni-do-rosii-scho-stalosya-z-pidopichnimi-kairskogo-psihonevrologichnogo-internatu>

У Генеральному штабі Збройних сил України, 6 лютого 2023 року, повідомили про наступне - *“Для реабілітації поранених та прикриваючись цивільними, противник облаштував черговий військовий шпиталь у Херсонській області. На першому поверсі “Каїрського психоневрологічного будинку-інтернату” розмістили військовослужбовців збройних сил російської федерації, а цивільних пацієнтів – перевели на інші поверхи. Медичне обладнання окупанти вилучили та перевезли з районної лікарні населеного пункту Велика Лепетиха”*.²⁷

Масові випадки депортації та незаконного переміщення підопічних з соціальних місць несвободи на території Херсонської області, окупаційною владою та збройними силами РФ розпочалося в період з жовтня по листопад 2022 року, в той час паралельно відбувався контрнаступ українських військових на правобережжі Херсонщини.

За повідомленням Центру журналістських розслідувань станом на 18 листопада 2022 року окупанти вивозили підопічних з “Каїрського психоневрологічного інтернату” протягом 9 – 10 та 17 листопада 2022 року. Близько 100 осіб було вивезено 17 листопада 2022 року. Пізніше підопічних “Каїрського психоневрологічного інтернату” російський антивоєнний рух “Дозор” виявив у Волгоградській області РФ – повідомило Радіо Свобода Кавказ.Реаліі.²⁸

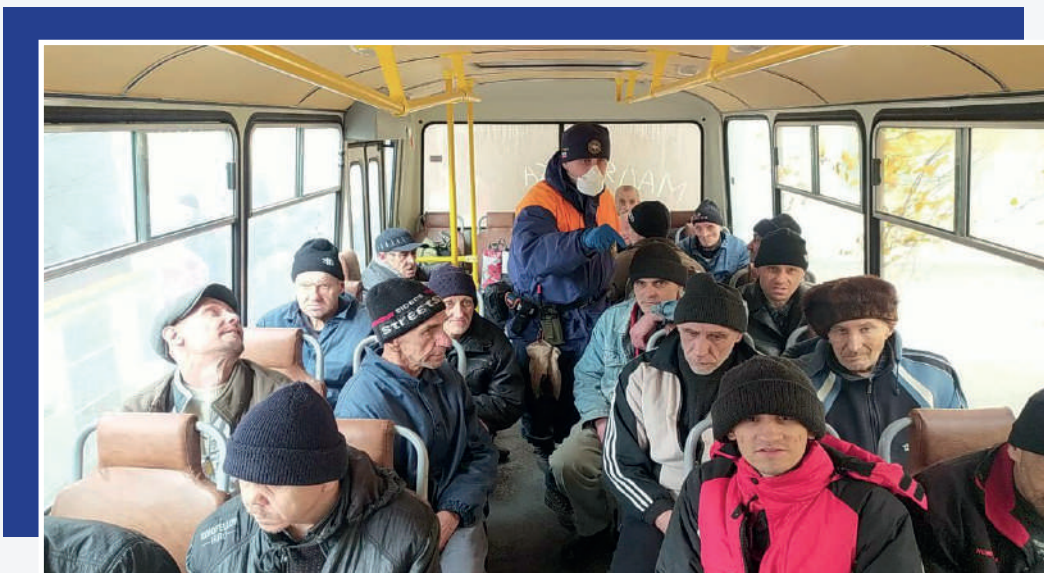


Фото: вивезення підопічних з “Каїрського психоневрологічного інтернату” 17 листопада 2022 року.

Джерело: телеграм канал антивоєнний рух “Дозор”

²⁷ Повідомлення від Генерального штабу Збройних сил України, станом на 15 липня 2023 року. Фейсбук-сторінка - <https://www.facebook.com/GeneralStaff.ua/posts/pfbid0CMdimBzPyeJVk5d33ybnYhnGtzA6GFfXk3fPJMsoGwE7XwNcUDMgYnqwhJc8ty9tl>

²⁸ Викрадення: що відомо про пацієнтів психоневрологічного інтернату, яких окупанти вивезли з Херсонщини. Радіо Свобода - <https://www.radiosvoboda.org/a/okupatsiya-vykradennya-lyudey-rosiya-viyna/32252721.html>

У Міністерстві надзвичайних ситуацій РФ назвали вивезення пацієнтів із Херсонської області “евакуацією”. Загалом на територію Криму було доставлено 208 пацієнтів, яких надалі поїздом направлять на територію Краснодарського краю та Волгоградської області – заявив у листопаді представник департаменту інформаційної політики Міністерстві надзвичайних ситуацій РФ Дмитро Єршов.²⁹



Фото: вивезення підопічних з “Каїрського психоневрологічного інтернату” 17 листопада 2022 року.

Джерело: телеграм канал антивоєнний рух “Дозор”

У декілька етапів відбулась депортація підопічних з Дніпрянського психоневрологічного будинку-інтернату, так за інформацією Центру журналістських розслідувань 4 листопада 2022 року збройні сили РФ вивезли 98 підопічних, ще 17 залишилась у психоневрологічному будинку-інтернату. Свідки вивезення підопічних повідомили, про наступне – “Наші вихованці не хотіли нікуди виїжджати і не розуміли, що відбувається. Росіяни поводитися як гестапівці в фільмах про нацистів. Вони насильно витягали нещасних людей, тягнули їх до автобусів. Ті кричали, пручалися. Від їхнього плачу розривалось серце”, – розповіли свідки. Окупанти пояснювали, що підопічних будинку-інтернату вивозять чи то до Криму, чи то до Росії. Переважна ж більшість співробітників закладу виїжджати в невідомому напрямку відмовились.³⁰

24 листопада 2022 року за участі представників міністерства праці та соціального захисту РФ депортували біля 30 підопічних закладів у Дніпрянах Каховського району (“Дніпрянського психоневрологічного будинку-інтернату”) і Олешках Херсонського району.³¹

²⁹ Викрадення: що відомо про пацієнтів психоневрологічного інтернату, яких окупанти вивезли з Херсонщини. Радіо Свобода - <https://www.radiosvoboda.org/a/okupatsiya-vykradennya-lyudey-rosiya-viyana/32252721.html>

³⁰ “Від їхнього плачу розривалось серце”. Окупанти насильно вивезли підопічних Дніпрянського психоневрологічного пансіонату на Херсонщині. Центр журналістських розслідувань - [248398](https://www.investigator.org.ua/ua/news-2/249098/)

³¹ З лівобережної Херсонщині окупанти депортували останніх пацієнтів двох психоневрологічних будинків-інтернатів. Центр журналістських розслідувань - <https://investigator.org.ua/ua/news-2/249098/>



*Фото: вивезення підопічних
Дніпрянського психоневрологічного
будинку-інтернату*

Джерело: російські телеграм канали

“Одному з пацієнтів тоді вдалося втекти, однак російські окупанти його вилунали, накололи сильними заспокійливими і закинули до автобуса. Директор інтернату Володимир Семенов спочатку говорив занепокоєним родичам своїх підопічних, що їх вивезли до Сімферополя. Однак він набрехав. Їх вивезли до Росії. Частина з них рідним вдалося знайти аж у Ставропольському краї”, – розповіли Центру журналістських розслідувань мешканці Нової Каховки.³²

Також у декілька етапів відбувалось і вивезення дітей з “Олешківського дитячого будинку-інтернату” у м. Олешки Херсонського району.

Так вивезення підопічних розпочалось ще 23 жовтня 2022 року, про це повідомив у телеграм каналі Андрій Єрмак - керівник Офісу Президента України. Зокрема він зазначив наступне – “Нам відомо, що на сьогоднішній день в закладі перебувало 82 дитини, 40 з яких є паліативними. 12 дітей з інвалідністю I, II та III групи віком від 8 до 18 років примусово перевезли до Клінічної психіатричної лікарні №5, яка знаходиться в селі Строгонівка Сімферопільського району АР Крим. Що буде далі з дітьми наразі невідомо, але росія систематично викрадає та депортує наших людей, повторюючи гірші практики минулих злочинів проти українського народу”.³³

³² З лівобережної Херсонщини окупанти депортували останніх пацієнтів двох психоневрологічних будинків-інтернатів. Центр журналістських розслідувань - <https://investigator.org.ua/ua/news-2/249098/>

³³ Телеграм-канал Андрія Єрмака -керівник Офісу Президента України, повідомлення станом на 23 жовтня 2022 року - <https://t.me/ermaka2022/1512>



Фото: вивезення підопічних з Олешківського дитячого будинку-інтернату

Джерело: видання “Мост”.

У жовтні 2024 році міжнародний проєкт “Reckoning Project” презентував документальний фільм розслідування про депортацію підопічних з “Олешківського дитячого будинку-інтернату”. В фільмі розповідається про етапи депортації підопічних та пошук підопічних їхніми родичами.³⁴

Вихователь “Олешківського дитячого будинку-інтернату”, герой фільму Вадим Реуцький, зазначив що 21 жовтня 2022 року йому зателефонував один із вихованців та повідомив, що їх хочуть вивезти. Прибігши до інтернату, Реуцький виявив там медиків з тимчасово окупованого Криму, які оглядали дітей та складали їхні списки. Цього дня з інтернату в Олешках вивезли перших 16 вихованців. На той момент їм було від 6 до 18 років, усі вони могли пересуватися самостійно або на візку. Згідно з документом, який підписав незаконний директор установи Віталій Сук, їх відвезли до психіатричної лікарні №5 у тимчасово окупованому Сімферополі.³⁵

“Я думаю, вони обрали саме цих дітей, бо за ними було найлегше доглядати. Забрали тих, кого було зручно взяти”, – каже Реуцький. 4 листопада 2022 року з інтернату забрали ще 12 дітей. Через тиждень решту всіх вихованців – 56 осіб – вивезли до реабілітаційного центру “Надія” в тимчасово окупованому Скадовську, який не був пристосований для проживання дітей з такими діагнозами – там не було відповідного обладнання. У захопленій РФ установі діти з особливостями розвитку відзначають день російського прапора, зустрічаються з співробітниками Слідчого комітету та навчаються керувати дронами.

³⁴ Deported and Displaced by Russia: Ukraine’s Disabled Children. Youtube - <https://www.youtube.com/watch?v=cUKnaK7MldY>

³⁵ Як повномасштабне вторгнення Росії знищило дитячий будинок в Олешках.Мост - <https://most.ks.ua/news/url/jak-povnomasshtabne-vtorgnennja-rosiji-znischilo-ditjachij-budinok-v-oleshkah/>

До жовтня 2024 року в Україну вдалося повернути лише десять вихованців дитячого будинку в Олешках, як мінімум, одна з них – повнолітня. Більшість із них родичі самостійно повернули до України. Також відомо, що шестеро дітей померли в окупації. За словами вихователя Вадима Реуцького, серед них хлопчик із пороком серця, якому в Україні призначили операцію, але не зробили через повномасштабне вторгнення Росії.³⁶

У матеріалі російського видання Важливі історії “Вони думають, що ми їхні” на основі розслідування американського медіа New Lines Magazine та міжнародного проєкту The Reckoning Project зазначається, що в листопаді в 2023 році 4 людини прибуло з “Олешківського дитячого будинку інтернату” і тепер вони будуть проживати в м. Пензі в Нові береги – місце для проживання людей з інвалідністю та випускників дитячих будинків, яким опікується благодійна організація “Квартал Луї.”

Дві групи вихованців із окупованих територій України привезли до Пензи лише за кілька днів до урочистого відкриття “Нових берегів”. У повідомленнях про запуск кварталу ЗМІ наголошували, що тепер тут мешкають резиденти з «нових регіонів”.

“У “Нових берегах” вони лише 5 днів, але вже встигли освоїтися та полюбити все, що їх оточує. Шість осіб з ментальними порушеннями з “Шахтарського дитячого будинку-інтернату” з території “Донецької народної республіки” та четверо хлопців із Херсонської області стали новими резидентами унікального арт-маєтку”, – йдеться у сюжеті державної телерадіокомпанія “Пенза”.³⁷



Фото: голова благодійної організації Софія Львова-Белова зустрічає підопічних з соціальних місць несвободи з тимчасово окупованих територіях України

Джерело: сторінка Софія Львова-Белова у VK

³⁶ Як повномасштабне вторгнення Росії знищило дитячий будинок в Олешках.Мост - <https://most.ks.ua/news/url/jak-povnomasshtabne-vtorgnennja-rosiji-znischilo-ditjachij-budinok-v-oleshkah/>

³⁷ Вони думають, що ми їхні. Важні історії <https://istories.media/stories/2024/04/26/oni-dumayut-chto-mi-ikhnie/>

У матеріалі також згадується про Шахтарський дитячий будинок-інтернат, який розташований у м. Шахтарськ Донецької області. Це місто було окуповане збройними угрупованнями, які були підконтрольні РФ ще у 2014 році.

РФ не тільки здійснює депортацію або незаконно переміщує осіб з нових тимчасово окупованих територіях України, але і з тих які окупувала ще у 2014 році.

Також РФ вивезла 54 підопічних з “Херсонського психоневрологічного будинку-інтернату”. До повномасштабного вторгнення у психоневрологічному будинку-інтернаті проживало 400 жінок. Любов Сташко – медична сестра інтернату повідомила про наступне:

“19 жовтня 2022 року Борис Шутіков (директор Херсонського психоневрологічного будинку-інтернат) викликав до себе в кабінет головну медсестру, познайомив її з жінкою, яку назвав лікаркою з Херсону, і повідомив, що та евакує мешканок інтернату до Криму. Запевнив, що евакуюватимуть лише тих, хто захоче. Він мені сказав показати жінок лікарці з Херсону, передати їхні історії хвороби та скласти список охочих евакуюватися в Крим, – каже Сташко. – Лікарка опитала людей, погодилися 54 жінки. Вони всі з групи “самостійних” – самі себе можуть обслужити. Лежачих серед них не було. “Наступного дня в інтернат приїхали двоє чоловіків, сказали, що вони лікарі з Криму і планують забрати жінок на півострів – у Красногвардійський психоневрологічний інтернат у селі Некрасове. Чи були вони насправді лікарями – невідомо, чоловіки не назвалися. Усі 54 жінки, які погодилися виїхати, на вимогу «кримських лікарів» підписали згоду, що добровільно прийняли таке рішення, розповідає «Бабелю» інша медсестра інтернату, яка попросила не називати її ім’я”.³⁸

*Офіс Генерального прокурора повідомив про підозру Шутікову Б.І. від 25.05.2024 року. Зокрема Шутіков Б.І. підозрюється в умисних діях, спрямованих на допомогу державі-агресору (пособництві) та окупаційній адміністрації держави - агресора, вчинених громадянином України з метою завдання шкоди Україні шляхом реалізації, підтримки рішень і дій держави-агресора та окупаційної адміністрації держави-агресора, тобто у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 111-2 КК України; у порушеннях законів та звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами, згода на обов’язковість яких надана Верховною Радою України, вчинених за попередньою змовою групою осіб, тобто у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 28, ч. 1 ст. 438 КК України. У тексті підозри зазначається про наступне 21 жовтня 2022 року, діючи умисно, за попередньою змовою з невстановленими військовослужбовцями збройними силами РФ та іншими представниками окупаційної влади, знаходячись за адресою: м. Херсон, смт Комишани, пров. Робочий, 12, вчинив примусове переміщення 54 жінок з психічними та інтелектуальними розладами з смт Комишани до так званої Державної бюджетної установи Республіки Крим “Красногвардійський психоневрологічний інтернат”.*³⁹

³⁸ Росіяни вивезли 54 мешканки психоневрологічного інтернату під Херсоном. Їм обіцяли відпочинок на морі, а натомість жінки просто зникли. Бабель <https://babel.ua/texts/88735-rosiyani-vivezli-54-meshkanki-psihonevrologichnogo-internatu-pid-hersonom-jim-obicyali-vidpochinok-na-mori-a-natomist-zhinki-prosto-znikli-rozkazuyemo-pro-chergoviy-zlochindlya-gaagi>

³⁹ Повідомлення про підозру Шутікову Б.І. від 25.05.2024 та повістки про виклик Шутікова Б.І. на 30, 31 травня та 1 червня 2024 року. Офіс Генерального прокурора - <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/povidomlennya-pro-pidozru-sutikovu-bi-vid-25052024-ta-povistki-pro-viklik-sutikova-bi-na-30-31-travnnya-ta-1-cervnya-2024-roku>

5 листопада 2022 року збройні сили РФ вивезли більше як 400 підопічних з геріатричних пансіонатів Голої Пристані та Каховки Скадовського району. За інформацією Центру журналістських розслідувань: *“Всіх підопічних Каховського геріатричного пансіонату окупанти вивезли 5 листопада. Мешканці міста бачили величезну колону зі швидких, легкових автовок і автобусів, якими їх забирали. Станом на 15:00 цього ж дня в закладі було вже порожньо. Як повідомили в своїх телеграм-каналах самі окупанти, загалом в останні дні вони примусово вивезли більше як 400 пацієнтів двох геріатричних пансіонатів – з Каховки та Голої Пристані Скадовського району. Їх разом зі співробітниками закладів спочатку перевезли до окупованого Криму, а звідти депортували до Ростовської і Воронежської областей РФ”.*⁴⁰

Окупаційна влада та збройні сили РФ вивезла всіх підопічних з Херсонського обласного будинку-дитини до АР Крим, деяких депортувала до РФ. Увесь шлях незаконного переміщення фіксували у російських медіа для пропаганди⁴¹.

Зокрема 30 червня 2023 року Служба безпеки України повідомила про підозру Кастюкевичу Ігорю Юрійовичу (громадянин РФ, депутат Державної Думи Федеральних Зборів РФ), Завальській Тетяні Василівній (призначена окупаційною владою виконувачем обов'язків “ГБУЗ Херсонский областной дом ребенка”), Ільмієву Вадиму Вікторовичу (начальник незаконного створеного Департаменту охорони здоров'я Херсонської області). Вони підозрюються у вчиненні кримінального правопорушення, зокрема передбаченого ч. 2 ст. 28 ч.1 ст. 438 КК України (порушення законів та звичаїв війни, примусове індивідуальне чи масове переселення або депортація осіб, що перебувають під захистом, з окупованої території на територію окупаційної держави, вчинене за попередньою змовою групою осіб). Так зокрема 21 жовтня 2022 року, за попередньою змовою із Кастюкевичем Ігорем Юрійовичем, Завальською Тетяною Василівною, а також іншими не встановленими досудовим розслідуванням особами, які входять до політичного та військового керівництва РФ, організував насильницьке переміщення з незаконно створеного “ГБУЗ “Херсонский областной дом ребенка» через тимчасово окуповані території України та подальшу депортацію 2 дітей, яких було доставлено на територію РФ, а також насильницьке переміщення 46 дітей між територіями України, які тимчасово окуповані РФ, яких у подальшому доставлено на тимчасово окуповану територію Кримського півострова. У подальшому профілі деяких дітей з'явилися на сайті уряду Московської області з питань усиновлення.⁴²

⁴⁰ З лівобережжя Херсонщини окупанти вивезли до Росії понад 400 підопічних двох геріатричних пансіонатів. Центр журналістських розслідувань - <https://investigator.org.ua/ua/news-2/248424/>

⁴¹ 46 дітей були вивезені з України. Багатьох з них можуть усиновити в Росії. The New York Times - <https://www.nytimes.com/uk/2024/06/02/world/europe/children-russia-war-ukrainian.html?smid=url-share>

⁴² Повідомлення про підозру та повістки про виклик Кастюкевича І.Ю., Завальської Т.В., Ільмієва В.В. на 05.07.2023, 10.07.2023, 14.06.2023 (українською та переклад російською) у кримінальному провадженні № 4202200000000383. Офіс Генерального прокурора - <https://gp.gov.ua/ua/posts/povidomlennya-pro-pidozru-ta-povistki-pro-viklik-kastyukevici-iyu-zavalskoyi-tv-ilmijeva-vv-na-05072023-10072023-14062023-ukrayinskoyu-ta-pereklad-rosiiskoyu-u-kriminalnomu-provazhenni-4202200000000383>

19 березня 2024 року Служба безпеки України повідомила про підозру двом депутатам Державної Думи РФ Яни Лантратової та її спільниці Інни Варламової. За даними слідства, у період окупації Херсона зловмисниці примусово вивезли до росії двох неповнолітніх вихованців місцевого Будинку дитини. На підставі зібраних доказів слідчі Служби безпеки повідомили обом фігуранткам про підозру за ч. 2 ст. 28, ч. 1 ст. 438 Кримінального кодексу України (порушення законів та звичаїв війни, примусове індивідуальне чи масове переселення або депортація осіб, що перебувають під захистом, з окупованої території на територію окупаційної держави, вчинене за попередньою змовою групою осіб).⁴³

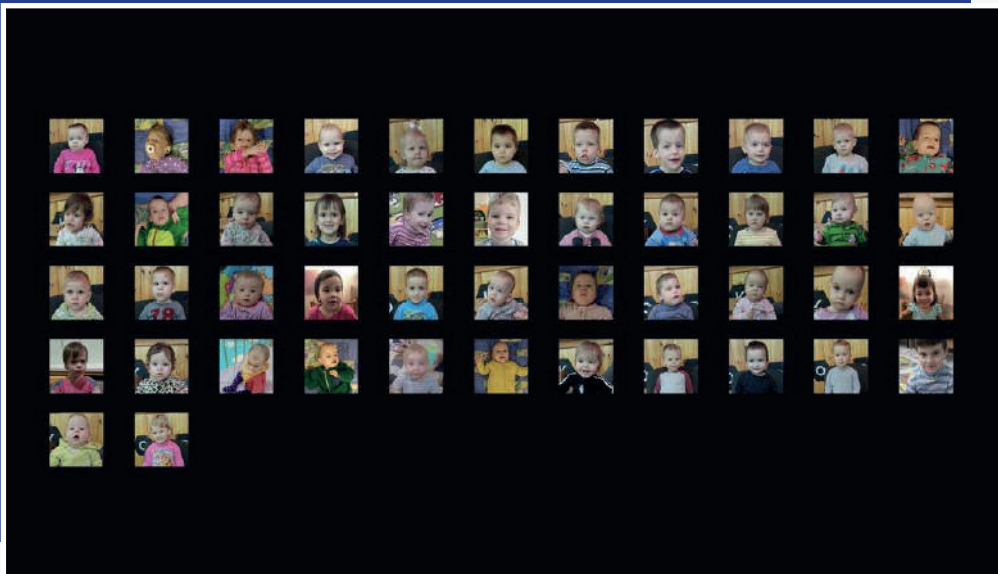


Фото: Діти з Херсонського будинку дитини.

Скріншот із статті The New York Times

28 лютого 2025 року Служба безпеки України повідомила про підозру двом іншим підозрюваним у примусовому переміщенні дітей з Херсонського обласного будинку дитини. Зокрема Лясковському Антону Йосиповичу (заступник міністра незаконного створеного окупаційною владою “Міністерства охорони здоров’я АР Крим”), спільно з Скорпуським Констянтином Вікторовичем (міністр незаконного створеного окупаційною владою “Міністерства охорони здоров’я АР Крим”) про те, що вони підозрюється у вчиненні інших порушень законів та звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами, згода на обов’язковість яких надана Верховною Радою України, яке полягає у примусовому переміщенні окупуючою державою цивільного населення у межах окупованої нею території, відповідальність за що передбачена ч. 2 ст. 28 ч. 1 ст. 438 КК України. 21 жовтня 2022 року, діючи за попередньою змовою із Скорупським К.В., Кастюкевичем І.Ю., Завальською Т.В., та Ільмїєвим В.В., а також іншими не встановленими досудовим розслідуванням особами, у тому числі які входять до політичного та військового керівництва РФ, організував та здійснив примусове переміщення 46 малолітніх дітей між територіями України, які тимчасово окуповані РФ, на тимчасово окуповану територію АР Крим.⁴⁴

⁴³ СБУ повідомила про підозру двом соратникам путіна, які депортували українських дітей до Москви. Служба безпеки України <https://ssu.gov.ua/novyny/sbu-povidomyla-pro-pidozru-dvom-soratnytsiam-putina-yaki-deportuvaly-ukrainskykh-ditei-do-moskvy>

⁴⁴ Повідомлення про підозру та повістки про виклик Лясковського А.Й., Скорупського К.В. на 03.03.2025, 04.03.2025, 05.03.2025. Офіс Генерального прокурора - <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/povidomlennya-pro-pidozru-ta-povistki-pro-viklik-lyaskovskogo-ai-skorupskogo-kv-na-03032025-04032025-05032025>

Щонайменше семеро дітей станом на 3 червня 2024 року з “Херсонського будинку дитини” повернулися до України. Повернення відбулось за сприяння української влади та посередників з Катару. Серед них-Анастасія та Микола Володіни, чия мати у лютому цього року їздила за ними до Москви. Пізніше Анастасія померла в українській лікарні, лише через кілька тижнів після того, як їй виповнилося шість років. Лікар назвав причиною її смерті епілептичний напад. Микола перебуває під опікою української держави, поки його батьки чекають рішення суду стосовно своїх батьківських прав. Решта херсонських дітей все ще залишаються під владою РФ.⁴⁵



Фото: Оголошення про пошук прийомних сімей для дітей з Будинку Дитини було опубліковано в Telegram 27 вересня 2023 року.

Скріншот із статті The New York Times

Всупереч на депортацію або незаконне переміщення людей з соціальних місць несвободи з тимчасових окупованих територіях України, люди все ж таки знаходять можливості виїхати на підконтрольну уряду територію України або інші країни. Проте РФ намагається протидіяти виїзду людей, та створює перепони для ускладнення їх поверненню до України.

45 NYT: російська влада вивезла до Росії весь дитячий будинок у Херсоні та знімала все для пропаганди. Суспільне Новини - <https://suspihne.media/759693-nyt-rosijska-vlada-vivezla-do-rosii-ves-ditacij-budinok-u-hersoni-ta-znimala-vse-dla-propagandi/>

Серед основних проблем з якими зіштовхуються опікуни або піклувальники (родичі) осіб, яких депортувала або незаконно перемістили для повернення в Україні, слід виділити наступні:

- ▶ **Пошук людей з соціальних місць несвободи, які були депортовані або незаконно переміщені самостійно опікунами (родичами); відсутність належного опікуна:**

Приклад: Так, зокрема з 54 жінок з “Херсонського психоневрологічного будинку -інтернату” незаконно перемістили 45 річну Ольгу Окул до АР Крим. Її батьки Наталія та Володимир Окули самостійно розшукували доньку. “У Олечки синдром Дауна, — говорить “Бабелю” Наталія Окул. Її опікун — держава, але ми до початку війни провідували її, забирали на вихідні. Після 24 лютого приїжджати ми вже не могли, але щотижня говорили телефоном.” Батько Ольги додає, що його дочка не дзвонила медсестрам у Комишани і не повідомляла, що доїхала в Крим. Те, що вона там, відомо лише гіпотетично, бо хтось подзвонив. Але дзвонила не наша дитина, говорить Володимир. Оля може подзвонити, вона нам постійно дзвонила з Комишан. Чому з Криму в Комишани не подзвонила — не зрозуміло. Як повернути дочку, родина Окулів не знає. Пішли в управління соцзахисту Херсонської обласної ради, їм відповіли, що правоохоронці ведуть розслідування. Написати заяву в поліцію чи прокуратуру батькам ніхто не порадив. “Наталія хоче їхати самотужки по Ольгу в Крим. Вже дізналася, що з Херсону на окупований лівий берег ходить пором. Але яким далі транспортом вирушати на півострів ламає голову. Навіть якщо я приїду в інтернат до дочки, то у мене немає документів, що я її опікун. Опікун — держава. Це мене трохи зупиняє”.⁴⁶

- ▶ **Примусова паспортизація і довге очікування на документи, аби виїхати з території РФ:**

Приклад: Мама повнолітньої, але недієздатної вихованки інтернату Оксана більше місяця не могла забрати свою дочку додому через переоформлення документів на російські. “З Олешок її привезли до Скадовська, а зі Скадовська — у Стрілецьке. Там їй зробили російський паспорт, сказали, що для виїзду тепер потрібен закордонний російський, ми його робили місяць”, — розповідає вона.⁴⁷

Приклад: Про повернення онука Поліні Кіндрі розповідала сама Марія Львова-Бєлова. Їй довелося майже три місяці чекати на результати ДНК-тесту, щоб підтвердити спорідненість із хлопчиком. “Коли я приїхала до Скадовська влітку 2023 року, директор установи Віталій Сук сказав, що в мене якісь помилки в документах і онука мені не віддадуть. Я жила в Джанкої в притулку для парафіян місцевої церкви і весь цей час не могла бачитися з онуком, чекала незрозуміло чого. Це було дуже нестерпно”, — розповідає бабуся хлопчика.⁴⁸

⁴⁶ Росіяни вивезли 54 мешканки психоневрологічного інтернату під Херсоном. Їм обіцяли відпочинок на морі, а натомість жінки просто зникли. Бабель -

<https://babel.ua/texts/88735-rosiyani-vivezli-54-meshkanki-psihonevrologichnogo-internatu-pid-hersonom-jim-obicyali-vidpochinok-na-mori-a-natomist-zhinki-prosto-znikli-rozkazuyemo-pro-chergoviy-zlochyn-dlya-gaagi>

⁴⁷ Вони думають, що ми їхні. Важні історії <https://istories.media/stories/2024/04/26/oni-dumayut-cho-mi-ikhnie/>

⁴⁸ Вони думають, що ми їхні. Важні історії <https://istories.media/stories/2024/04/26/oni-dumayut-cho-mi-ikhnie/>

Приклад: “Нам сказали, що без російських паспортів ви не заробите ні грошей, ні їжі, ні рахунків”, — розповів 35-річний Богдан, Спочатку їх перемістили АР Крим, а потім у Воронежську область РФ. Богдан сказав, що психологічного тиску було “більше, ніж фізичного”, додавши, що їм часто погрожували ув’язненням за невиконання наказів.⁴⁹

- ▶ **Переміщення в різні куточки регіонів РФ, що ускладнює здійснення пошуку опікунів (рідних), яких РФ депортувала:**

Приклад: п’ятого листопада 2022 року зі слів Богдана, на територію Каховського геріатричного пансіонату приїхали автобуси. Шлях був довгим – майже дві доби. Кілька разів міняли транспорт – з автобусів людей перемістили в потяги. І одного дня, замість обіцяного Криму, вони прокинулися в Росії: “Перезимуєте”, “там тепло”, “пальми” – це нам так казали про Джанкою. А потім, коли ми зрозуміли, що щось не так, власне, нас обманули – потяг зупинився у Воронежській області. Там нас чекали вже їхні волонтери. Вони нас успішно розсадили по автобусах. І, виходить, чотири автобуси поїхали в різні напрямки”. Богдан каже, що людей розвезли по різних закладах. Він у чужому будинку опинився один: “Пансіонати були розташовані одне від одного за 70 кілометрів”.⁵⁰

Приклад: Вихованців “Олешківського дитячого будинку-інтернату” переміщали між різними установами — перевозили з тимчасово окупованих територій України до РФ та назад. Це ускладнювало процес пошуку для рідних, багатьом із яких не повідомили про вивезення дітей. Частина вихованців опинилась у тимчасово окупованому Криму, інші — у двох дитячих будинках у Краснодарському краї. До лютого 2023 року дітей привезли до тимчасово окупованого Скадовська. Через рік почала діяти міжнародна коаліція щодо повернення українських дітей. За посередництва Катару, представників уряду Великобританії та ООН в Україну вдалося повернути кілька сотень дітей, вивезених до Росії. Однак більшість вихованців “Олешківського будинку-інтернату” залишилися без піклування батьків, і це ускладнює процедуру: Росія згодна повертати дітей лише кровним родичам. Деяких вихованців вивозили без попередження родичів. Так сталося з 22-річним Антоном Волковичем, якому в ранньому віці діагностували серйозне неврологічне захворювання. В Олешківському інтернаті він жив з 2014 року, йому був потрібний інвалідний візок і постійний медичний догляд. Під час окупації його мати Ганна Замишляєва перебувала на зв’язку зі співробітниками інтернату, які розповідали їй про стан здоров’я сина⁵¹.

⁴⁹ Називали нацистами: херсонці з інвалідністю розповіли про депортацію в РФ і повернення додому. Lviv media <https://lviv.media/viyana/68941-nazivali-nacistami-dvoye-hersonciv-z-invalidnistyu-rozpovili-pro-deportaciyu-v-rf-i-povernennya-dodomu/>

⁵⁰ «Ліжко і кладовище – і більше ніякого життя». Українець із ДЦП розповів свою історію депортації й порятунку. Радіо Свобода - <https://www.radiosvoboda.org/a/istoriya-deportatsiyi-i-poryatunku-ukrayintsya-z-dtsp/32518519.html>

⁵¹ Як повномасштабне вторгнення Росії знищило дитячий будинок в Олешках.Мост - <https://most.ks.ua/news/url/jak-povnomasshtabne-vtorgnennja-rosiji-znischilo-ditjachij-budinok-v-oleshkah/>



Антон Параконний (16 річний хлопець) з “Олешківського дитячого будинку-інтернату”, був депортований до РФ, Краснодарський край. На фотографії разом з бабусею Ніною Мединською

Джерело: New Lines Magazine

- ▶ **Адміністрація установи РФ до якої депортували людину з соціальних місць несвободи України, може відмовити у добровільному залишенні цієї установи:**

***Приклад:** У Воронежі поселили нас в пансіонаті «Грибанівський», він знаходиться в області. В «Грибанівському пансіонаті» і зараз перебувають ще близько 50 наших людей, а інші підопічні з Каховки розкидані по різних пансіонатах у Воронежській області. Коли ми вирішили, що необхідно виїжджати з РФ, одному з хлопців, що виїжджав зі мною, просто не віддавали документи, щоб він не втік. Але люди, які нам допомагали, залякали керівництво, пригрозивши, що вся РФ дізнається, який в них пансіонат. Тому документи все ж таки змогли забрати – поділився Антон з Каховського геріатричного пансіонату, який був депортований до РФ.⁵²*

***Приклад:** 18-річний Олександр Якущенко, вивезений до РФ з дитбудинку на Херсонщині, наклав на себе руки у прийомній сім'ї в Краснодарському краї РФ. Хлопець повісився за кілька кілометрів від нового будинку – його тіло знайшли робітники, які їхали вранці на зміну. Передсмертної записки хлопець не залишив, а поруч був розібраний телефон, з якого були стерті всі дані. Причини самогубства прийомна родина Олександра не знає, стверджуючи, що він просто в них жив, бо не мав куди йти. Новим однокласником у РФ хлопець також казав, що нікому не потрібен.*

⁵² Нас вивезли силою з Каховки та посадили за високим парканом посеред поля – історія українця, якому вдалося втекти з Росії. Апостроф - <https://apostrophe.ua/ua/article/society/2023-02-03/nas-vyivezli-siloy-iz-kahovki-i-posadili-za-vyisokim-zaborom-posredi-polya---istoriya-ukraintsa-kotromu-udalos-bejat-iz-rossii/50288>

Рідна мати Олександра повідомила, що син обіцяв приїхати до неї в Україну перед Новим роком, однак уже лютому вона дізналася про його самогубство.⁵³ 24 грудня 2024 року Офіс Генерального прокурора відкрив кримінальне провадження за фактом вчинення воєнного злочину, що спричинив загибель людини за ч.2 ст.438 КК України.⁵⁴

► **Фільтрація осіб, які бажають покинути територію РФ, а також потенційні допити правоохоронних органів РФ, що своєю чергою може викликати страх та побоювання людей залишати територію РФ:**

Приклад: На кордоні мене зупинила фсб. Інших хлопців не чіпали, просто перевірили документи, а мене забрали на допит, який тривав більше трьох годин. Вони питали куди я їду, чому мені не подобається в РФ. Я сказав, що їду в Норвегію, щоб зробити операцію на руках. Тоді один з цих фсбшників питає: «А що у нас в РФ не можна зробити операцію?» Я посміхнувся і відповів, що всі гроші в росії йдуть зараз зовсім на інше, тому краще я до Норвегії – розповів Антон з “Каховського геріатричного пансіонату”, який був депортований до РФ.⁵⁵

► **Відсутність особистих коштів або інших ресурсів для повернення:**

Більшість підопічних з соціальних місць несвободи, за інформацією яку ми аналізували змогли виїхати завдяки волонтерам. Проте більшість з людей не мають особистих коштів для самостійного повернення.

Приклад: Так, зокрема Богдану Кабулі з “Каховського геріатричного пансіонату” забрали українські документи. Чоловікові, каже, готували новий російський паспорт. Заклад, у якому він жив, розташований на околиці – просто в полі: «З одного боку було кладовище, з іншого боку – просто поле. Ні людей, нічого живого. Все дуже похмуро і сумно». Богдана вивезли з Росії до Норвегії волонтери з “Helping to leave” («Допомагаємо виїхати»)⁵⁶

► **Залякування збройними силами РФ, іншими представниками РФ:**

Приклад: “Коли ми просилися на підконтрольну територію, то ця колаборантка директорка пішла до російських солдатів та певно сказала, що ми там здаємо якісь позиції росіян, інакше чому ж ще ми хочемо виїхати. Після погроз телефони наші таки забрали, начебто на перевірку на один-два дні. Ніхто їх звісно потім вже не повернув. У мене був випадок, коли окупанти зайшли до мене у кімнату, всіх людей з неї вивели, приставили мені пістолет до голови, і погрожували пристрелити. Це було реально жахливо. Коли у тебе біля голови пістолет, ти не знаєш, спустить він гачок чи ні, адже всі українці вже знають на що здатні окупанти.

⁵³ Український підліток, вивезений до росії із дитбудинку під Херсоном, наклав на себе руки — журналісти.Hromadske-
<https://hromadske.ua/suspilstvo/236766-ukrayinskyy-pidlitok-vyvezenny-do-rosiyi-iz-dytbudynku-pid-khersonom-naklav-na-sebe-ruky-vaznye-ystoryy>

⁵⁴ Повідомлення про відкриття провадження. Телеграм-канал Офіс Генерального прокурора - https://t.me/pgov_gov_ua/28036

⁵⁵ Нас вивезли силою з Каховки та посадили за високим парканом посеред поля – історія українця, якому вдалося втекти з Росії. Апостроф - <https://apostrophe.ua/ua/article/society/2023-02-03/nas-vyivezli-siloy-iz-kahovki-i-posadili-za-vyisokim-zaborom-posredi-polya---istoriya-ukraintsa-kotromu-udalos-bejat-iz-rossii/50288>

⁵⁶ «Ліжко і кладовище – і більше ніякого життя». Українець із ДЦП розповів свою історію депортації й порятунку. Радіо Свобода - <https://www.radiosvoboda.org/a/istoriya-deportatsiyi-i-poryatunku-ukrayintsya-z-dtsp/32518519.html>

У Воронежі поселили нас в пансіонаті «Грибанівський», він знаходиться в області. Коли ми тільки приїхали, я ніколи не забуду, як на кухні одна жінка, що роздавала їжу, сказала: «О, приїхали нацисти». Я спробував з нею поговорити, дізнатись, чому ж ми «нацисти», та вона нічого мені не відповіла. Після цієї розмови вона якось пропала з роботи десь на тиждень, а потім вона повернулася і на голові у неї була вже чорна хустка. Я поцікавився у інших співробітників, чому чорна хустка, а вони сказали, що її син загинув в Україні. Тобто вона стверджувала, що саме ми «нацисти», в той час, як її син воював у нас в країні.» – розповів Антон з Каховського геріатричного пансіонату, який був депортований до РФ.⁵⁷

Люди похилого віку та особи з інвалідністю зіштовхувалися зі значними перепонами, намагаючись виїхати з РФ чи окупованих РФ територій, навіть якщо вони не були поміщені до установ закритого типу. Вони зіштовхуються з проблемами в отриманні інформації про волонтерів, які могли б допомогти їм виїхати, так як інформація переважно поширюється онлайн. Багато хто був відрізаний від своїх українських банківських рахунків і має небагато інших джерел, щоб профінансувати свою поїздку – зазначила міжнародна правозахисна організація Amnesty International у своєму звіті “Немов по етапу. Незаконне вивезення та насильство проти цивільних в Україні під час російської фільтрації” 2022 рік.⁵⁸

⁵⁷ Нас вивезли силою з Каховки та посадили за високим парканом посеред поля – історія українця, якому вдалося втекти з Росії. Апостроф - <https://apostrophe.ua/ua/article/society/2023-02-03/nas-vyivezli-siloy-iz-кахovki-i-posadili-za-vyisokim-zaborom-posredi-polya---istoriya-ukraintsa-kotromu-udalos-bejat-iz-rossii/50288>

⁵⁸ “Немов по етапу”. Незаконне вивезення та насильство проти цивільних в Україні під час російської “фільтрації”. Amnesty International - <https://www.amnesty.org/en/wp-content/uploads/2022/11/EUR5061362022UKRAINIAN.pdf>

3. ЯК УКРАЇНА НАМАГАЄТЬСЯ ПОВЕРНУТИ ОСІБ З СОЦІАЛЬНИХ МІСЦЬ НЕСВОБОДИ

Повернення людей з соціальних місць несвободи, які були депортовані або незаконно переміщені є непростим завданням для України. Без активної участі держави та міжнародних партнерів особи, які зазнали депортації або незаконного переміщення не зможуть в повному обсязі повернутись до України.

Ще у 2023 році Генеральний прокурор України Андрій Костін зазначав, що для швидшого повернення депортованих РФ дітей з окупованих територій бракує відповідного міжнародного механізму. *“Тисячі цивільних незаконно утримують в Росії та на окупованих територіях. І ми закликаємо до створення міжнародного механізму для повернення дітей і цивільних утримуваних додому. Роль правників у цьому є вирішальною... Нам потрібно звільнити всіх цивільних утримуваних. Але ми не знаємо, що робити, як це зробити. Наш обов’язок перед цими людьми — допомогти політикам створити механізми, які були б ефективними та працювали. І наші діти, наші мирні люди повернулися додому”, — наголосив він.*⁵⁹

Питання щодо повернення депортованих дітей збройними силами РФ у тому числі з дитячих будинків інтернатів, які належать до соціальних місць несвободи піднімаються на різних міжнародних рівнях. Однак поза увагою залишається інформація про депортацію або незаконне переміщення та повернення людей з психоневрологічних інтернатів, геріатричних пансіонатах. В більшості повернення таких осіб займаються самі опікуни або піклувальники (родичі), якщо такі особи їх мають, або благодійні організації, благодійники.

Для того аби з’ясувати інформацію, які дії вчиняються українською владою для повернення депортованих або незаконно переміщених осіб з соціальних місць несвободи з РФ, ми звернулись до Міністерства закордонних справ України та Міністерства юстиції України.

Зокрема, **Міністерство закордонних справ України** надала наступну інформацію станом на 08.01.2025 року. Розірвання дипломатичних відносин з РФ та припинення функціонування закордонних дипломатичних установ України на території держави-агресора наразі унеможлиблює використання консульських механізмів захисту прав громадян України на території РФ, оскільки положення основоположного міжнародного документу, який визначає виконання консульських функцій - Віденської конвенції про консульські зносини 1963 року, передбачають їх здійснення з боку акредитованих у відповідній державі дипломатичних чи консульських установ. Водночас, питання порушення російською владою прав громадян України, включаючи незаконну депортацію та примусове переміщення до РФ з тимчасово окупованої території України, у т.ч. з місць несвободи, підпорядкованих Міністерству соціальної політики, сім’ї та єдності України (дитячі заклади інституційного догляду та виховання, інтернати для осіб похилого віку та осіб з інвалідністю тощо), знаходить своє відображення у доповідях Управління Верховного комісара ООН з прав людини, Незалежної комісії ООН з розслідування порушень в Україні, роботі Ради ООН з прав людини (довіді з питань прав осіб похилого віку, прав осіб з інвалідністю та з питань катувань) та Третього комітету Генеральної Асамблеї ООН.

⁵⁹ Промова Генерального прокурора Андрія Костіна на щорічній конференції ІВА. Телеграм канал Офісу Генерального прокурора. 12.11.2023 рік - https://t.me/pgo_gov_ua/18824

Також зазначене питання є предметом обговорення у статутних і робочих органах Ради Європи – Комітеті Міністрів Ради Європи, Парламентській Асамблеї Ради Європи, Конгресі місцевих та регіональних влад. У лютому 2024 року за результатами розгляду національної доповіді РФ про виконання її зобов'язань за Конвенцію про права дитини Комітет ООН з прав дитини закликав РФ:

- ▶ припинити примусове переміщення дітей з окупованих територій України в порушення міжнародного права та повернути їх до їхніх сімей;
- ▶ надати інформацію про точну кількість дітей, вивезених з України, місцезнаходження кожної дитини, а також забезпечити якнайшвидше повернення дітей до їхніх сімей та громад.

Ухвалена 17 грудня 2024 року резолюція Генеральної Асамблеї ООН 79/184 «Ситуація з правами людини на тимчасово окупованих територіях України, включаючи АР Крим та місто Севастополь» містить заклик до РФ припинити депортацію українських дітей та надати відповідним агенціям ООН та міжнародним організаціям вичерпний список усіх депортованих українських дітей, а також вжити всіх необхідних заходів для їх повернення на Батьківщину.

4 травня 2023 року в ОБСЄ, у результаті імплементації ініціативи України та 45-ти держав-учасниць, оприлюднено «Звіт про порушення та зловживання міжнародним гуманітарним правом і міжнародним правом у сфері прав людини, воєнні злочини та злочини проти людяності, пов'язані з примусовим переміщенням та/або депортацією українських дітей до РФ».

Міністерство закордонних справ України бере участь в реалізації пункту 4 Української формули миру «Звільнення полонених і депортованих осіб». У рамках Міністерської конференції з людського виміру формули миру, що відбулася в Монреалі **30-31 жовтня 2024 року, країни-учасники ухвалили Монреальське зобов'язання, спрямоване на повернення всіх полонених і депортованих українців, особливо дітей. Один із важливих напрямів роботи – пошук довірених країн-посередників для переговорів з РФ щодо повернення українських громадян.** Принагідно інформуємо, що згідно з підпунктами 4-5 пункту 4 «Положення про Координаційний штаб з питань поводження з військовополоненими», Координаційний штаб здійснює й повноваження щодо звільнення цивільних осіб, позбавлених особистої свободи внаслідок збройної агресії, та сприяє поверненню депортованих державою-агресором цивільних осіб.⁶⁰

У **Міністерстві юстиції України** повідомили, що у них відсутня запитувана інформація щодо дій, які вчиняються для повернення підопічних з соціальних місць несвободи, що підпорядковані Міністерству соціальної політики України та Міністерству охорони здоров'я України (психоневрологічні інтернати, будинки для літніх людей та інші) з території РФ – інформація станом на 22 січня 2025 року.⁶¹

⁶⁰ Відповідь від Міністерства закордонних справ України на інформаційний запит від ГО «Україна без тортур» від 31.12.2024 року

⁶¹ Відповідь від Міністерства юстиції України на інформаційний запит від ГО «Україна без тортур» від 31.12.2024 року

З огляду на відповідь від Міністерства закордонних справ України та Міністерства юстиції України, можна дійти до висновку, що на сьогоднішній день спроби, щодо пошуку довірених країн-посередників продовжується для повернення депортованих або незаконно переміщених осіб. Однак, варто відмітити, що хоча і Міністерство закордонних справ України згадує у своїй відповіді осіб з соціальних місць несвободи проте більшості відповіді стосується саме про депортацію або незаконне переміщення дітей і не виділяється, як окрема група осіб з соціальних місць несвободи.

У відповіді від Міністерства юстиції України, було зазначено, що у них відсутня інформація. Однак відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 14 травня 2024 року № 551 “Про затвердження Порядку виявлення, повернення, забезпечення супроводу та реінтеграції дітей, депортованих або примусово переміщених внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України” одним із суб’єктів, які беруть участь у пошуку, поверненні, забезпеченні супроводу та реінтеграції дітей є Міністерство юстиції України. Зокрема Міністерство юстиції України вносить інформацію до Реєстру депортованих або примусово переміщених у зв’язку із збройною агресією Російської Федерації проти України.⁶²

Також ми звернулись до Координаційного штабу з питань поводження з військовополоненими, Уповноваженого з питань зниклих безвісти та Національного інформаційного бюро. Зокрема серед питань були наступні: яка кількість звернень надійшла до органів, щодо депортації або незаконного переміщення з соціальних місць несвободи та які дії вчиняються за для повернення осіб. Варто зазначити, що Національному інформаційному бюро ми поставили, лише одне питання: щодо кількості звернень, щодо депортації/незаконного переміщення з соціальних місць несвободи.

Уповноважений зниклих безвісти повідомив, про те що депортовані або примусово переміщені особи внаслідок збройної агресії РФ проти України не є особами, зниклими безвісти за особливих обставин, в розумінні вимог Закону й відповідно, повідомлення за фактом вчинення цих протиправних фактів до Уповноваженого за запитуваний період часу не надходили. Крім того, окремо був зазначений механізм роботи також зазначив про механізм роботи Реєстру відомостей щодо дітей, депортованих або примусово переміщених у зв’язку із збройною агресією РФ проти України.⁶³

Міністерство закордонних справ України у своїй відповіді, зазначив про те що **Координаційний штаб з питань поводження з військовополоненими** сприяє поверненню осіб. Проте у відомстві повідомили, що Координаційний штаб не веде статистику звернень із зазначених установ – інформація станом на 21 лютого 2025 року.⁶⁴

⁶² Постанова Кабінету Міністрів України від 14 травня 2024 року №551 “Про затвердження Порядку виявлення, повернення, забезпечення супроводу та реінтеграції дітей, депортованих або примусово переміщених внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України” - <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/551-2024-%D0%BF#Text>

⁶³ Відповідь від Уповноваженого з питань зниклих безвісти на інформаційний запит від ГО “Україна без тортур” від 02.01.2025 року

⁶⁴ Відповідь від Координаційного штабу з питань поводження з військовополоненими на інформаційний запит від ГО “Україна без тортур” від 31.12.2024 року

У **Національному інформаційному бюро** повідомили, що у їхньому розпорядженні відсутня інформація щодо примусової депортації осіб з соціальних місць несвободи на територію держави-агресора, оскільки Національне інформаційне бюро таку інформацію не обліковує. Установа здійснює адміністрування Реєстру осіб, депортованих або примусово переміщених у зв'язку із збройною агресією РФ проти України, до якого вноситься загальна інформація про депортованих осіб, не відокремлюючи з Реєстру депортованих, осіб, депортованих саме з соціальних місць несвободи – інформація станом на 8 січня 2025 року.⁶⁵

У обох відповідях Координаційного штабу з питань поводження з військовополоненими та Уповноваженого з питань зниклих безвісти не надали інформацію щодо дій, які вчиняються для повернення депортованих/незаконно переміщених.

Попри всі намагання, української влади дії, які вчиняються задля повернення депортованих або незаконно переміщених осіб з соціальних місць несвободи є недостатніми. Як ми вже вище описували РФ створює перепони для повернення осіб, однак існує проблема, яку українська влада може вирішити самостійно та розпочати процеси пошуку осіб. Люди, які перебували під опікою або піклуванням закладу і могли зазнати депортації або незаконного переміщення необхідно розшукати, але важливим елементом цього пошуку має бути або пошук належного опікуна/піклувальника або заміна опікуна/піклувальника. В багатьох випадках, що ми описували вище саме директора установ в яких проживали особи допомагали збройним силам РФ здійснювати депортацію або незаконне переміщення.

З метою більш глибокого аналізу ми звернулись до Донецької, Луганської, Херсонської та Запорізької ОВА, з наступними запитаннями:

- ▶ кількість підопічних в соціальних місцях несвободи над якими здійснював опіку/піклування установа;
- ▶ чи проводили органи опіки та піклування перевірку дій опікунів/піклувальників, які призвели до депортації або незаконного переміщення підопічних;
- ▶ чи ініціювали процес заміни опікуна/піклувальника у суді.

Варто зауважити, що всі відповіді, які ми отримали від ОВА надали відповіді на перше питання, щодо другого та третього відрізняються і деякі не стосуються тематики звернення.

Зокрема Донецька ОВА надала інформацію про здійснення евакуації підопічних; Луганська ОВА розіслала в усі територіальні громади, які надали відповідь що не проводили перевірку та не звертались до суду; Запорізька ОВА повідомила, що депортацію або незаконне переміщення осіб до РФ підопічних інтернатних установ соціального захисту населення обласного підпорядкування, розташованих на підконтрольній українській владі території, не здійснювалася; Херсонська ОВА повідомила, що Департаменту соціального розвитку невідома інформація щодо дій опікунів або піклувальників, які призвели до депортації або незаконного переміщення осіб до РФ вихованців, підопічних та випадків звернень до загальних місцевих судів щодо випадків зміни опікуна або піклувальника. Водночас інформуємо, що списки вихованців, підопічних, а також їх особові справи знаходились безпосередньо в закладах, тому надати інформацію щодо кількості осіб, над якими здійснювала опіку або піклування адміністрація установи – неможливо.⁶⁶

⁶⁵ Відповідь від Національного інформаційного бюро на інформаційний запит від ГО “Україна без тортур” від 31.12.2024 року

⁶⁶ Узагальнена інформація відповідей від ОВА на інформаційні запити від ГО “Україна без тортур” від 08.07.2025 року

Наразі відсутній механізм повернення недієздатних осіб, яким не призначено опікуна і яких було примусово вивезено з України. Можливий розшук через МКЧХ, але для цього необхідна заява батьків або опікунів. Речник МКЧХ Олександр Власенко у своєму коментарі, зазначив що організація діє за чітким алгоритмом. Спочатку до МКЧХ мають звернутися родичі, і тільки після цього можна розпочинати діалог з російською владою. Якщо вивезені в РФ люди не мають родичів або опікунів, говорить Власенко, то до МКЧХ може звернутися **Національне інформаційне бюро**, яке відкрили в Україні після 24 лютого 2022 року для пошуку зниклих безвісти і звільнення полонених. За їхнім зверненням МКЧХ розпочне пошук.⁶⁷

Проте Національне інформаційно бюро, яке адмініструє Реєстр осіб, депортованих або примусово переміщених у зв'язку із збройною агресією РФ проти України не відокремлює осіб, яких було депортовано або незаконно переміщено.

Підсумовуючи наведене, можна дійти до висновку, що наразі кроки, які здійснює українська влада для повернення депортованих або незаконно переміщених осіб з соціальних місць несвободи з тимчасово окупованих територій України є недостатніми.

⁶⁷ Примусово вивезені до Росії: що сталося з підопічними Каїрського психоневрологічного інтернату. Нижні Сіро-гози.City - <https://nsirogozy.city/articles/336056/primusovo-vivezeni-do-rosii-scho-stalosya-z-pidopichnimi-kairskogo-psihonevrologichnogo-internatu>

ВИСНОВКИ

РФ здійснює депортацію та незаконне переміщення осіб з соціальних місць несвободи України, на територіях тимчасово окупованих України, які були окуповані у 2014 році та після повномасштабного вторгнення у 2022 році. За наявними у нас попередніми даними, 2217 людей, які опинились в соціальних місцях несвободи на тимчасово окупованих територіях України, могли ймовірно зазнати депортації або незаконного переміщення. Ця інформація є приблизною та спирається на зібрані нами дані та потребує уточнення. Усі ці випадки можуть свідчити про ймовірний міжнародний злочин з боку збройних сил РФ, зокрема злочини проти людяності. Але поріг доведення злочину проти людяності є дуже високим і потребує значних зусиль з боку доведення правоохоронних органів України.

Однак, якщо розглядати окремо кожний ймовірний випадок депортації та незаконного переміщення - усі ці дії є ймовірним воєнним злочином і повинен бути ретельно розслідуваним для доведення факту. РФ не приховує, що здійснює депортацію або незаконне переміщення осіб і відверто маніпулює МГП називаючи такі дії "евакуація". Також вона створює перепони для повернення осіб на територію України.

Особливо складною є ситуація з особами, над якими опіку або піклування здійснювали заклади. У таких випадках відсутність законного опікуна чи піклувальника суттєво ускладнює пошук, документування фактів депортації або незаконного переміщення та звернення до правоохоронних органів України для початку кримінальних проваджень. Необхідно також розглянути можливість проведення аналізу інформації, щодо осіб над якими здійснювалась опіка або піклування з боку установи, які ймовірно могли бути депортованими або незаконно переміщеними. Інформація в подальшому надасть змогу законними представникам звертатись до міжнародних інституцій в інтересах осіб, які могли зазнати депортації або незаконного переміщення.

Важливо встановити точну кількість осіб, які опинились у соціальних місцях несвободи на тимчасово окупованих територіях України. На нашу думку, органи опіки та піклування мають розпочати процес звернення до суду для заміни опікуна або піклувальника з метою подальшого встановлення місця перебування особи, яка могла зазнати депортації або незаконного переміщення.

Водночас слід визнати, що без допомоги міжнародних партнерів самостійно Україна не зможе повернути депортованих або незаконних переміщених осіб. Необхідно посилити проведення інформаційно-просвітницьких кампаній серед міжнародних партнерів, щодо депортації та незаконного переміщення осіб з соціальних місць несвободи, які розташовані на тимчасово окупованих територіях України з метою поширення інформації про випадки депортацій та незаконних переміщень; залучати міжнародних партнерів, які мають значний вплив на РФ аби змусити повернути усіх осіб, у тому числі осіб з соціальних місць несвободи.

РЕКОМЕНДАЦІЇ:

Міністерству соціальної політики, сім'ї та єдності України/ Міністерству охорони здоров'я України:

- ▶ Встановити кількість підопічних, які перебували у соціальних місцях несвободи станом на 24 лютого 2022 року;
- ▶ Встановити кількість підопічних осіб, які ймовірно могли бути депортовані або незаконно переміщені;
- ▶ Встановити кількість осіб, позбавлених дієздатності опікою або піклування над якими здійснювала установа;
- ▶ Розробити програму реінтеграції осіб соціальних місць несвободи, які зазнали депортації або незаконного переміщення;
- ▶ Розробити нормативно-правовий акт для органів опіки та піклування, щодо процедури перегляду опікуна або піклувальника, щодо осіб, які були депортовані або незаконно переміщені задля належного представлення їхніх інтересів перед судовими та позасудовими органами щодо дій РФ.

Міністерству закордонних справ України/ Міністерству юстиції України:

- ▶ Виокремити в реєстрі осіб, депортованих або примусово переміщених у зв'язку із збройною агресією РФ проти України, депортованих або незаконно переміщених осіб з соціальних місць несвободи задля їхнього належного обліку;
- ▶ Спільно з неурядовими організаціями проводити інформаційну кампанію серед міжнародних партнерів з метою поширення інформації щодо депортації та незаконного переміщення осіб з соціальних місць несвободи;
- ▶ Висвітлювати інформацію про депортованих або незаконно переміщених осіб з соціальних місць несвободи на різноманітних міжнародних майданчиках та ініціювати процес для тиску на РФ задля повернення їх в Україну;
- ▶ Розробити механізм спільно з неурядовими громадськими організаціями, щодо повернення депортованих або незаконно переміщених осіб з соціальних місць несвободи, які знаходяться на тимчасово окупованих територіях України шляхом залучення міжнародних партнерів.

Неурядовим громадським організаціям:

- ▶ Спільно з органами державної влади проводити інформаційну кампанію серед міжнародних партнерів з метою поширення інформації щодо депортації та незаконного переміщення осіб з соціальних місць несвободи;
- ▶ Розробити механізм спільно з Міністерством закордонних справ України, Міністерством юстиції України, щодо повернення депортованих або незаконно переміщених осіб з соціальних місць несвободи, які знаходяться на тимчасово окупованих територіях України шляхом залучення міжнародних партнерів.

Громадська організація “Україна без тортур” здійснює документування воєнних злочинів з метою встановлення винних та подальшого притягнення їх до відповідальності.

Якщо ви стали свідком або жертвою воєнного злочину в місці несвободи на окупованій території (артобстріл, катування, неналежні умови утримання, поранення, депортація чи інші нелюдські дії або бездіяльність, що завдали шкоду фізичному чи психічному здоров'ю), звертайтеся до нас і розкажіть свою історію.

Зверніть увагу!

Надаємо допомогу і документуємо свідчення жертв (свідків) воєнних злочинів:

- ▶ осіб, які утримувались в офіційних місцях несвободи під час окупації (СІЗО, колонії, закриті соціальні заклади, психоневрологічні інтернати, дитячі будинки, психіатричні лікарні, відділки поліції);
- ▶ співробітників офіційних місць несвободи на окупованих територіях;
- ▶ осіб, які утримувались в місцях несвободи на непідконтрольній Україні території через свою політичну або військову діяльність.

(!) Свідками вважаються всі хто бачили на власні очі певну подію.

(!) Свідками не вважаються ті особи, що дають свідчення з чуток або переказують чиюсь історію.

Ми працюємо, щоб відстояти права та гідність тих, хто опинився у складних умовах. Не залишайтеся осторонь – звертайтеся за нашою допомогою та підтримкою.

Просимо заповнити гугл-форму за QR-кодом: Або звертайтеся на пошту scarga_uwt@proton.me

або за телефоном +38 096 010 9160

для дзвінків та повідомлень в WhatsApp, Signal, Telegram



